

บทที่ ๔

การพัฒนาเพื่อบ่มงความสำเร็จให้แก่ตนเอง (๒)

การทำงานให้บรรลุผลตามที่ตั้งความหวังไว้นั้น เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตของเรา ซึ่งมีงานที่ต้องทำในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบอาชีพ หน้าที่การงาน และที่เป็นกิจกรรมต่างๆ นอกเหนือจากภาระหน้าที่ประจำ ทั้งที่เพื่อความเจริญของตัวเอง และของส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นๆ แต่การทำงานที่ได้ผลลัพธ์ตามที่มุ่งหวังไว้นั้น จักต้องมีวิธีการทำงานซึ่งได้กล่าวไว้ข้างต้นสำหรับระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทำงานเองก็ต้องมีคุณสมบัติอีกลักษณะหนึ่งที่จะต้องเอื้อวิธีการทำงานที่ได้ผลดังกล่าว มิฉะนั้นแล้ววิธีการทำงานนั้นก็จะไม่ถูกนำไปปฏิบัติหรือปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ได้ผล คุณสมบัติเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของความเป็นคนดีในเชิงพุทธธรรมอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวคิดที่ครอบคลุมเกี่ยวกับคุณสมบัติลักษณะที่กำลังกล่าวถึงนี้ด้วย ซึ่งจักได้เสนอในรายละเอียดในบทนี้

๑. คุณสมบัติเชิงพุทธธรรม

๑. ฉันทะและวิริยะ

การที่ปัจเจกบุคคลจะมีความคาดหวังและต้องการสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองในการดำเนินกิจการใดๆ นั้น ในเบื้องต้น บุคคลผู้นั้นจักต้องมี “ฉันทะ”

“ฉันทะ” ในความหมายที่ใช้กันในพุทธศาสนา คือ “มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้สำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่า ทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร” (พระราชวรานูนิ ๒๕๒๗ น. ๓๔)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกล่าวถึง “ฉันทะ” ในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บุคคลกลุ่มต่างๆ ในลักษณะต่อไปนี้

ฉันทะหรือความพอใจในการทำงาน ความพอใจในการปฏิบัติ ความพอใจในการค้นคว้า ถ้าสามารถรักษาไว้ได้แน่วแน่ เสมอต้นเสมอปลาย แม้ว่าจะ “ทำงานสิ่งใด แม้สำคัญยิ่งใหญ่ ก็เป็นอันหวังผลได้ทุกสิ่ง เพราะการที่มีใจจดจ่อแน่วแน่และพอใจในงานนั้น ทำให้พากเพียร อุตุน ทำงานต่อเนื่องกันได้ตลอด และเมื่อหมั่นทำอยู่เสมอก็เกิดความชำนาญชำนาญ มีผละกำลังมากขึ้น ทำงานได้ด้วยความเบิกบานเบาใจ เหมือนกับนักกีฬาที่หมั่นฝึกหมั่นซ้อมอยู่

เป็นประจำ ยิ่งฝึกก็ยิ่งได้กำลังและความคล่องแคล่วจัดเจน สิ่งที่ยาก ก็ค่อยๆกลายเป็นง่าย จะทำอะไร ก็ทำได้สะดวกรวดเร็วและเหนียวแน่นจนสำเร็จ” (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓)

ดังนั้น การมีฉันทะหรือมี “น้ำใจรักงาน” จึงเป็นพลังงานสำคัญที่ปกป้องไม่ให้เกิดความท้อแท้และหมดกำลังใจได้ง่ายๆ เมื่อพานพบอุปสรรค ซึ่งสำหรับผู้เริ่มทำงานใหม่ๆแล้ว ก็เป็นสิ่งประสบพบอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้เอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระบรมราโชวาทที่ย้ำความสำคัญของการมีฉันทะให้แก่บัณฑิตที่จบการศึกษาเพื่อเป็นหลักฐานที่หล่อเลี้ยงกำลังใจในการทำงานต่อไป

คุณธรรมที่ควบคู่กับ “ฉันทะ” คือ “วิริยะ” ในพุทธศาสนา “วิริยะ”หมายถึง “พากเพียรทำ คือ ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย (พระราชวรมุนี ๒๕๒๓ น. ๓๔)

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว คำว่า “วิริยะ”นี้ มีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าการหมายถึงความอดุสาหะ ความขยัน ความอดทน กล่าวคือ คนที่มีวิริยะ

“กลายมาเป็นคนที่มีความวิริยะ เป็นคนที่กล้า อย่างเช่น คำว่าวิริยะบุรุษ วิรชน คนที่กล้าก็วิริยะนี้

ความอดุสาหะหรือความกล้าก็เป็นคำที่สำคัญ ต้องกล้าที่เผชิญตัวเอง เมื่อกล้าเผชิญตัวเอง

กล้าที่จะลบเลือนความขี้เกียจ เกียจคร้านในตัว หันมาพยายามอดุสาหะ ก็ได้วิริยะอดุสาหะ

วิริยะในทางที่กล้าที่จะคำนึงตัวเองในความคิดพิเรนทร์ ก็เป็นคนที่มีเหตุผล เป็นคนที่ลัดอคติ

ต่างๆ ก็หมายความว่า เป็นคนที่คิดดีที่ฉลาด วิริยะในทางที่ไม่ยอมแม่แต่ความเจ็บปวด ความ

กลัว มาคุกคามก็ทำสิ่งที่ถูกต้อง ก็เป็นคนกล้า ถึงชอบคำว่าวิริยะ อันนี้ดีสำหรับท่านหรือ

พระสงฆ์ ต้องมีวิริยะที่แท้จริงทั้งกล้าเผชิญสิ่งแวดล้อมข้างนอกและกล้าเผชิญตนเอง วิริยะ

อดุสาหะที่จะเรียนรู้ความดีที่แท้จริง...”(๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๘)

คุณธรรม วิริยะนี้มีความสำคัญมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงถึงกับสรุปว่า

“คนไทยนำตัวนำชาติให้รอดพ้นอันตรายและเจริญเป็นอิสระมาโดยตลอดได้ ด้วย
อาศัยความ

เพียรพยายาม คือพยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องมือทำลายตัวทำลายผู้อื่น
พยายามลด

พยายาม ละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวเองเสมอ พยายาม
รักษาเพิ่มพูน

ความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น” (๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๖)

๑๒. ความอดกลั้นและความเข้มแข็ง

เมื่อมีวิริยะ และเพื่อให้วิริยะเป็นคุณธรรมที่สามารถยึดมั่น ได้ตลอดเวลาหรือที่สามารถ
ตามนัยแห่งวิริยะนั้นได้ ปัจเจกบุคคลก็ต้องมี “ขันติ” หรือ “ความอดทน” หรือ ความอดกลั้น”
แม้ว่าวิริยะอุตสาหะ จะมีความหมายครอบคลุมไปถึงขันติหรือความอดทนอยู่แล้วก็ตาม แต่ใน
พุทธศาสนาก็นิยมพูดถึงขันติ ในลักษณะที่แยกออกไปต่างหาก โดยจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ
ฉรรวาสธรรม ๔ (อันประกอบด้วย

- (๑) สัจจะ-ความจริง
- (๒) ทมะ-การฝึกฝน
- (๓) ขันติ-ความอดทน และ
- (๔) จาคะ-ความเสียสละ)

ในขณะที่วิริยะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของอิทธิบาท ๔ (อันประกอบด้วย

- (๑) ฉันทะ-มีใจรัก
- (๒) วิริยะ-พากเพียรทำ
- (๓) จิตตะ-เอาจิตฝึกฝึและ
- (๔) วิมังสา-ใช้ปัญญาสอบสวน คู่คำอธิบายย่อๆใน พระราชวรมุนี ๒๕๒๗ น.๔๒-๔๓ .

๓๔-๓๕)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชวาทว่า ขันติ เป็นคุณธรรมที่คู่กับ
วิริยะ (๑๓ ธันวาคม ๒๕๒๓) “ขันติธรรม” จึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นประจำตัว เพื่อให้เกิดความ
ยังคิด มีโอกาสที่จะพิจารณาให้ลึกลงไปทบทวนใหม่ ปัญหาหรือความติดขัดย่อมบรรเทา
สามารถดำเนินงานได้โดยถูกต้อง ไม่เสียเวลา และบรรลุผลบุคคล “จึงควรจะได้พยายามนำขันติ
ธรรมที่ต่างก็มีอยู่แล้วด้วยการที่ได้ฝึกฝนอบรมมาตลอดเวลานานปีนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อัน
แท้จริงแก่ตัวและแก่งานของชาติ” (๑๔ กันยายน ๒๕๑๖)

ผู้ที่มีความอดทนละมีขันติประจำตัว สื่อบุคลิกผู้ที่มี “ความเข้มแข็ง” พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส “ความเข้มแข็งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าแข็งแกร่ง ความเข้มแข็งที่แข็งแกร่งนั้นไม่ได้ผลดี เพราะว่าติดต่อกับใครคนก็ไม่รัก คนก็ระแวงว่าจะมาเอาเปรียบกัน แต่ความเข้มแข็งแข็งแกร่งแท้จริงต้องประกอบด้วยความอ่อนโยน คือหนักแน่น มีความคิดอะไรหนักแน่น มีความมั่นใจ โดยเฉพาะมีความเข้มแข็งกับตัวเอง พยายามที่จะเรียนรู้พยายามที่จะปฏิบัติงานอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย” (๑๘ มีนาคม ๒๕๒๓)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานข้อคิดที่ว่า คนที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน คือ คนที่สามารถ “สลัดทิ้งความคิดจิตใจอันต่ำทราม” อันมีความหมายตามที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมา ณ.ที่นี้ว่า

“จิตใจที่อ่อนแอ ไม่กล้าและไม่อดทนที่จะประกอบความเพียรพยายามเพื่อความดี และ

ความสำเร็จในทางสำเร็จในทางที่ถูกต้องในทางที่ถูกต้องเป็นธรรม หากแต่เห็นแก่ความ

สะดวก เอาแต่ง่ายเข้าว่า โดยไม่คำนึงถึงคุณความดี จิตใจเช่นนี้จึงทำให้บุคคลเป็นคนมัก

ง่าย ยอมเกลือกกลิ้ง อยู่กับสิ่งเลวทรามและทุจริต ไม่ว่าจะทำการสิ่งใดก็หาแต่ทางที่ง่ายที่

ต่ำ เพราะเห็นว่าจะได้ผลโดยสะดวกรวดเร็วด้วยวิธีการดั่งนั้น ซึ่งความจริงเป็นเช่นนั้นไม่

คนมักง่าย ผู้เห็นแต่กับความสะดวกนี้ ยิ่งทำงานไปก็ยิ่งก่อปัญหา เพราะไม่เคยชินกับงาน

ที่ยากลำบาก ไม่เคยฝึกเผชิญกับความอดทน กับความจริง และการแก้ปัญหาในทางที่ถูก

ผลที่สุดจะเอาตัวไม่รอด จะต้องจมอยู่ในत्मคือความต่ำทรามนั่นเอง งานที่ตนทำก็ต้องพลอย

ทรุดต่ำลงไปด้วย...” (๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๑)

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงย้ำถึงความจำเป็นที่ต้อง “สลัดทิ้งความคิดจิตใจที่ต่ำทราม” เพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์เช่นที่กล่าวถึงในพระบรมราโชวาทข้างต้น

แนวคิดข้างต้นมีสาระที่สอดคล้องกับ “การรู้จักละ” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงเนื้อหาในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ “การรู้จักละ” รู้จักวางสิ่งที่ได้คิดพิจารณาเห็นชอบแล้วว่าเป็นโทษผิด เป็นอันตราย เป็นความชั่วความเสื่อม และเป็นสิ่งตรงข้ามกับความจริงใจที่กล่าวแล้ว เมื่อวางสิ่งที่เป็นเหตุของความเสื่อมได้ โอกาสก็ย่อมเปิดให้สำหรับความเจริญแต่ฝ่ายเดียว การละวางเหตุแห่งความเสื่อมนี้ จึงเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับผู้ปรารถนาความดีอีกประการหนึ่ง (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงขยายความว่า เหตุแห่งความเสื่อมคือ “ความเกียจคร้าน มั่งงาย เห็นแก่ตัว ตลอดจนความขัดเคืองขุ่นมัวต่างๆ อยู่ทุกขณะ” (๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๓)

๑.๓ ความตั้งใจและจริงใจ

การรู้จักการละ นี้ จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อบุคคลมีความตั้งใจจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีบรมราโชวาท

“ความตั้งใจจริงนี้ช่วยกำจัดความเกียจคร้าน ความอ่อนแอ และความท้อถอยได้อย่างดียิ่ง จะปลูกฝังความขยันหมั่นเพียรและความเข้มแข็งให้เกิดเป็นนิสัย...” (๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๘)

“ความตั้งใจจริง” หรือ “การตั้งใจในสิ่งนั้นๆ ให้ดี” ก็คือ การมี “สมาธิ” นั่นเอง (๑๓ ธันวาคม ๒๕๒๓) การมีสมาธิ จึงเป็นการจัดสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีความฟุ้งซ่านความรู้สึกริบร้อน ให้ออกจากระบบการคิดของบุคคล ทำให้บุคคล ทำให้บุคคลสามารถทำใจนิ่งๆ คิดในสิ่งที่ควรคิดอย่างรอบคอบและการได้มาซึ่งข้อยุติที่แยบยล

“การรู้จักสงบใจ” จัดเป็นคุณธรรมหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงบ่อยครั้งในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ “การรู้จักสงบใจ” คือ “การตั้งจิตตั้งใจให้ถูก” “การตั้งใจให้ถูกนั้น คือการทำจิตใจสงบหนักแน่น ไม่วู่วาม ไม่ปล่อยให้ออกคิดต่างๆ ซ้อครอบงำได้โดยง่าย ฝึกหัดคิดพิจารณาเรื่องราวและปัญหาที่บังพวด้วยความละเอียดรอบคอบและด้วยใจบริสุทธิ์เป็นกลางเสมอทุกครั้งให้เป็นนิสัย อันเป็นวิธีที่จะช่วยให้เกิดปัญญา สามารถคิดวินิจฉัยได้โดยกระจ่างแจ่มแจ้ง และการปฏิบัติแก้ไขได้ถูกต้องเที่ยงตรง” (๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๓) การรู้จักสงบใจจึงสื่อสาระของ “การตั้งใจในความสงบ” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายความหมายว่า “คือรู้จักบังคับการใจให้สงบนิ่งได้ แม้

อยู่ในเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความสับสนตื่นตระหนกก็ตาม ความพยายามระงับการระงับใจมิให้ฟุ้งซ่านจะทำให้เกิดสติ ระลึกรู้ถึงเหตุถึงผล ถึงขอเท็จจริงและความถูกต้อง อันเป็นต้นทางให้สามารถคิดพิจารณาหาทางออกแห่งปัญหาได้ไม่อัปจน” (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัส สรุปว่า “การที่มีความคิดจิตใจอันกระฉ่างแจ่มแจ้งและหนักแน่นอยู่เสมอดังกล่าว จัดเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งของแต่ละบุคคล เป็นเครื่องนำพาบุคคลไปให้ประสบความสำเร็จวิเศษ” (๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๓)

เมื่อมีความตั้งใจจริง ความสำเร็จในการทำงานก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้ แต่ความสำเร็จนี้จะมีคุณค่าแก่ตัวเองและต่อส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อบุคคลทำงานโดยมี “ความจริงใจ” ทั้งต่อตัวเองและต่อผู้อื่น ประเด็นความจริงใจนี้ได้กล่าวถึงแล้วครั้งหนึ่งในบริบทการอภิปรายวิธีทำงานที่ได้ผล แต่ได้นำเสนอใหม่ ณ จุดนี้เนื่องจากความสัมพันธ์ในเชิงตรรกกับคุณสมบัติอื่นๆ ที่กำลังอภิปรายอยู่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวคิดในประเด็นความจริงใจดังต่อไปนี้

“ความจริงใจต่อฐานะหน้าที่ของตนเอง ไม่หลอกลวงตนเอง ไม่หลอกลวงกัน และกันอันเป็น

มูลเหตุสำคัญของความผิดพลาดล้มเหลวของภารกิจทั้งปวง ความจริงใจนี้ทำให้บุคคล

เข้าถึงกัน เข้ามาถึงงาน เข้าถึงเป้าประสงค์ได้โดยตรง และช่วยให้สามารถสร้างสรรค์

ความดีความเจริญได้โดยอิสระ คล่องตัว และมีประสิทธิภาพ” (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

“นักปฏิบัติงานเพื่อความสำเร็จและความเจริญ จึงยอมรับความจริง และยึดมั่นในความจริง

มีความจริง มีความจริงใจต่อตัวเองและต่อกันอย่างมั่นคงตลอดเวลา” (๑๕ กรกฎาคม

๒๕๒๖)

๑.๔ ความถูกต้องยุติธรรม

เมื่อบุคคลมีความจริงใจ รู้จักสงบใจ ละรู้จักละแล้ว บุคคลนั้นจะมีจิตใจที่เน้น “ความถูกต้องยุติธรรม” ด้วย ความถูกต้องยุติธรรม คือความเป็นธรรม ในพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่ข้าราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสว่า “ความเป็นธรรมคือความดี คิดให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล ถ้ามีอย่างนี้แล้ว เข้าใจว่าปลอดภัยในการปฏิบัติ ถ้าทำอะไรด้วยความ เป็นธรรม ซึ่งจะตีความหมายว่าด้วยความมีเหตุผล ถูกหลักของวิชาการ” ในอีกโอกาสหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาท ความว่า “ถ้าคนเรามีความ ยุติธรรมในใจแล้ว สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมและเป็น ประโยชน์แก่ตนเอง เพราะว่าความยุติธรรมนี้ก็คือมีความคิดที่มีเหตุผล ” (๔ ธันวาคม ๒๕๑๖)

ดังนั้น การมีความยุติธรรมหรือการมีความถูกต้องยุติธรรมก็คือ “การที่มีจิตใจที่เป็น ธรรม” หรือ “ความยุติธรรมในใจ” ซึ่งนำไปสู่ “การมีความคิดที่มีเหตุผล”

๑.๕ ความเมตตาและความเสียสละ

เมื่อบุคคลอาศัยหลักความถูกต้องยุติธรรมในการทำงานและในการดำรงชีวิตแล้ว บุคคล จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในชุมชนและในการทำงาน ในลักษณะที่มี “ความเมตตา ปรองดองกัน” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีแนวพระราชดำรินเรื่องนี้ที่แยกคล้ายเช่นกัน

ความเมตตาตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “มี เมตตามุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน” (๑๐ กันยายน ๒๕๑๒)

ความเมตตาในลักษณะนี้ในพุทธศาสนา จะประกอบด้วยรูปแบบของ

(๑) การ”แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วย การช่วยเหลือธุรกิจต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง” (เมตตากายกรรม)

(๒) การ “ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง” (เมตตาวาจกรรม) และ

(๓) การ”ตั้งจิตปรารถนาดีคิดคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน” (เมตตามโนกรรม (พระราชวรมุณี ๒๕๒๗ น.๑๓)

คุณธรรมนี้เมื่อมีในตัวบุคคลแล้ว ย่อมทำให้เกิดการเกื้อกูลกันและกัน การช่วยเหลือกัน และกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทที่ย้ำถึงคุณภาพของการ ช่วยเหลือ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาดังนี้

“การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาคควรได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการ

ช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยในการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณี

จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับ

ผู้
ที่ช่วย ให้เข้าใจด้วยว่า เขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร

เพียงใด อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้น ควรจะยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเหลือเขาเพื่อให้

เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป..” (๖ เมษายน ๒๕๑๒)

การช่วยเหลือจึงไม่ควรเป็นการช่วยเหลือให้เกิดการพึ่งพากันอย่างถาวร

การช่วยเหลือในลักษณะต่างๆ นั้น “การเสียสละ” ทั้งในรูปแบบหนึ่งของการ “การบริจาค” หรือการให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีข้อสังเกตในพระราชดำรัสครั้งหนึ่งเกี่ยวกับ “ความจน” และ “ความรวย” ของการให้ ดังนี้ “การทำบุญทำทานการเมตตาการุณกัมม์ ซึ่งเหมือนว่าจะ เสียเงินเสียของเสียกำลังของตัว จนลง แต่ในที่สุดก็จะกลับทำให้รวยขึ้น เพราะว่า ส่วนรวมก็จะอยู่เย็นเป็นสุข เวลานี้สถานการณ์ทั่วโลกก็ปั่นป่วนดั่งที่ทราบกันทุกคน เมืองไทยจะอยู่ได้ก็เพราะคุณสมบัตินี้” (๒๔ มีนาคม ๒๕๒๓)

การให้ความช่วยเหลือกันและกันคือ “การเสียสละ” เพื่อผู้อื่น ทั้งในรูปแบบของการเสียสละสิ่งของเงินทองตลอดจนกำลังกายกำลังสมอง คุณลักษณะของการเสียสละคล้ายคลึงกับการให้ในลักษณะที่กล่าวถึงในย่อหน้าที่แล้วเช่นกัน กล่าวคือ การเสียสละด้วยความตั้งใจจริง จะทำให้จิตใจผ่องใส ทั้งนี้เพราะการเสียสละในรูปแบบของการบริจาคการให้ทานนั้น “ได้ตัดความรู้สึกโลกของตัวออกไปได้มากขึ้น” (๒๐ มีนาคม ๒๕๒๓) ดังนั้น การเสียสละเพื่อผู้อื่นด้วยความเมตตา จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับบุคคล ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่นและไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น จัดเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นธรรมของบุคคลนั้นด้วย

๑.๖ ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันย่อมเป็นเชื้อและพื้นฐานสำหรับการสร้างการปลูกฝังสามัคคีให้บังเกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ ความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นคุณธรรมหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวย้ำเสมอทุกๆ ครั้งที่พระองค์ทรงมีโอกาส

ทั้งนี้เพราะว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนคติว่า “ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติบริหารงานใหญ่ๆ เช่นงานของแผ่นดิน”(๑๐-๑๑ เมษายน ๒๕๒๕)

อย่างไรก็ตาม ความสามัคคีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวในพระบรมราชโองการที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ เป็นความสามัคคีที่มีคุณภาพที่ต้องมีการนำไปใช้ให้ถูกต้อง นั่นคือ “การสามัคคีกันทำการหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล มิใช่เพื่อการเพิ่มพูนประโยชน์เฉพาะพวกตน แล้วเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนเสียหาย” (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๖) ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในลักษณะนี้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงต้องการให้มีอยู่ในหมู่คนไทย

ความสามัคคีเกิดขึ้นได้โดยการเกื้อกูลคุณธรรมต่างๆ ที่ได้นำมาอภิปรายแล้วข้างต้น พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการเปิดประชุมประจำปี ๒๕๒๕ ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๑ เมษายน ๒๕๒๕ ที่อัญเชิญมาข้างล่างนี้ ได้กล่าวถึงคุณธรรมพื้นฐานเหล่านั้นอย่างชัดเจน

“ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติบริหารงานใหญ่ๆ เช่นงานของแผ่นดิน และความสามัคคีนี้จะเกิดขึ้นมั่นคงได้ ก็ด้วยบุคคลในหมู่ในคณะ มีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจของกันและกันไว้ คุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้นประการหนึ่งได้แก่การให้ คือให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันให้อภัยไม่ถือโทษกัน ให้คำแนะนำตักเตือนที่ดีต่อกัน ประการที่สอง ได้แก่การมีวาจาดี คือพูดคำสัจจะ คำจริงต่อกัน พูดให้กำลังใจกัน พูดแนะนำประโยชน์แก่กัน และพูดให้รักใคร่ปรองดองกัน ประการที่สามได้แก่ ทำประโยชน์ให้แก่กัน คือประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่กันและกัน และแก่หมู่คณะโดยส่วนรวม ประการที่สี่ได้แก่การวางตนได้สม่าเสมออย่างเหมาะสม คือไม่ทำตัวให้ดีเด่นเกินกว่า

ผู้อื่น และไม่ด้อยไม่ต่ำทรมไปจากหมุ่คณะ หมุ่คณะใดมีคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว
กันไว้ดังกล่าว

หมุ่คณะนั้นย่อมจะมีความเจริญมั่นคงขึ้นด้วยสามัคคีธรรม “

๑.๗ ความสุจริตความกตัญญู

คุณธรรมประการต่างๆที่ได้อภิปรายแล้วข้างต้นเป็นส่วนประกอบของคุณสมบัติสำหรับ
บุคคลที่มีคุณธรรม หรือการเป็นผู้ที่มีการประพฤติดีประพฤติชอบ กล่าวในเชิงสรุป ก็คือ การ
เป็นผู้สุจริต ซื่อสัตย์ และซื่อตรงในการดำรงชีวิต

ดังนั้น การทำมาหาเลี้ยงชีพต้อง “ทำอย่างสุจริต คือการไม่โกง ไม่เอาเปรียบเขาอย่าง
ผิดกฎหมาย และศีลธรรม” (๗ กรกฎาคม ๒๕๑๕) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนะว่า
การมีความสุจริตในลักษณะเช่นนี้จัดได้ว่าเป็นความดีของบุคคลที่ควรได้รับการสนับสนุน

ความสำคัญของการมีความสุจริตต่อการบรรลุผลสำเร็จในการทำงาน ในพระราชดำริของ
พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถวิเคราะห์ได้จากความหมายของคำว่า “ความสุจริต” ที่
พระองค์ได้พระราชทานไว้ในพระบรมราโชวาทและจากข้อสังเกตที่ว่า “ความสุจริตเป็นระเบียบ”
และ “เป็นพื้นฐานและส่งเสริมให้เกิดความสามารถที่มาในรูปของ “ความฉลาดไตร่ตรองให้
ถูกต้องพอเหมาะกับเหตุผลและจุด ประสงค์” (๑๐ กันยายน ๒๕๒๔)

“ความสุจริตเป็นระเบียบ” นั้นประกอบด้วย “ความสุจริตเป็นระเบียบความในประพฤติ
หรือในทางการอย่างหนึ่ง ความสุจริตเป็นระเบียบความคิดนึก หรือทางในใจ อีกอย่างหนึ่ง ทั้ง
สองประการต่างอาศัยเกื้อกูลกันอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องอบรมบำรุง ให้เจริญมั่นคงขึ้นด้วยกัน
เมื่อจัดระเบียบในการกระทำและในความคิดนึกได้เที่ยงตรงแน่นอนแล้ว ปัญญาหรือความรู้ความ
เข้าใจกันถูกต้องถ่องแท้และตรงจุด ก็จะเกิดขึ้น” (๑๐ กันยายน ๒๕๒๔)

ความสุจริตเป็นระเบียบทางการนั้นในศาสนาพุทธ สื่อพฤติกรรมต่อไปนี้

๑. “ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบบังคับเบียดเบียน มีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล
สงเคราะห์กัน”

๒. “ละเว้นการแย่งชิง ลักขโมย และการเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของ
กันและกัน”และ

๓. ละเว้นการประพฤติดีผิด ล่วงละเมิดในความรัก ของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหง
จิตใจ ทำลายลบลู่เกียรติ และวงศ์ตระกูลกัน” (พระราชมนู ๒๕๒๗ น.๕)

ส่วนความสุจริตเป็นระเบียบในความคิดนั้น พิจารณาในบริบทของพุทธศาสนา จะประกอบด้วย

๑. “ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็ง คิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้แผ่แผ่ กว้างขวาง”

๒. “ไม่คิดร้าย มุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน “ และ

๓. “มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักธรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น” (พระราชวรมนี (๒๕๒๙) น.๕๖

“ความกตัญญูทเวที” เป็นคุณสมบัติหนึ่งของบุคคลที่จัดว่าเป็นคนดีมีความสุจริตในมิติต่างๆ และเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงในพระบรมราโชวาทในโอกาสต่างๆ พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ความหมาย ความกตัญญูทเวทีว่า หมายถึง “สภาพจิตที่ได้รับความคิด และยินดีที่จะกระทำความดีโดยศรัทธามั่นใจ” เมื่อเป็นเช่นนี้ “คนมีกตัญญูจึงไม่ลบล้างทำความดี และไม่ลบหลู่ผู้ทำความดีมาก่อน หากเพียรพยายามรักษาความดีทั้งปวงให้เป็นพื้นฐานในความประพฤติปฏิบัติทุกอย่างของตนเอง” คนที่มีความกตัญญู “เมื่อเต็มใจและจงใจกระทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความดีดังนี้ ก็ย่อมมีแต่ความเจริญมั่นคงและรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่งขึ้น” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงสรุปว่า “ความกตัญญูทเวที เป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งสำหรับนักพัฒนาและผู้ปรารถนาความเจริญก้าวหน้าทุกคน” (๘ เมษายน ๒๕๒๖)

๑.๘ การมีวินัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในโอกาสที่ย้ำความสำคัญของการมีวินัยซึ่งได้อธิบายแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อวิเคราะห์วิถีการทำงานที่ได้ผล การอธิปไตยใหม่เนื่องจากความสัมพันธ์คุณธรรมอื่นๆที่นำเสนอในช่วงนี้ บุคคลที่จัดว่าเป็นคนดีได้นั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีวินัยดีและมั่นคง การกำหนดวินัยที่ดีให้แก่ตนเอง ก็คือ “การข่มใจบังคับตนเอง” ให้มีระเบียบ ให้อยู่ในกรอบข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น หรือให้มีพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับกิจการนั้นๆ

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว บุคคล “ถ้าขาดวินัย ก็อาจปล่อยตัวปล่อยใจให้เป็นไปตามความสะดวกสบาย ทำให้สูญเสียประโยชน์ที่พึงจะได้ไปเปล่าๆ เท่ากับได้เบียดเบียนทำลายตนเองและทำลายผู้อื่นให้เสียหายด้วยอย่างน่าตำหนิที่สุด” การมีวินัยของบุคคล

จะทำให้บุคคลผู้นั้น ใ้ชีวิตนี้บังคับ “ให้ทำความดีความเจริญให้แก่ตน และเพื่อแผ่ความดีความเจริญนั้นแก่ผู้อื่นพร้อมกันไปด้วย” (๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๐)

ความจำเป็นของการมีวินัยในสังคมไทยปัจจุบันมีอยู่มากขึ้น เนื่องจากการเน้นย้ำอิสรภาพและเสรีภาพในการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ อันเป็นผลจากอิทธิพลของอารยธรรมโลกตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระบรมราโชวาทว่า การใช้เสรีภาพของตนเองโดยไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น และสวัสดิภาพและความปกติสุขของส่วนรวม จะบังเกิดขึ้นได้โดยการฝึกให้มีวินัยประจำตัวนั่นเอง ทรงชี้แจงให้ข้อคิดที่ว่า “ยังมีอิสรภาพมากขึ้นเท่าใด ก็ต้องมีการข่มใจ บังคับใจมากขึ้นเท่านั้น ” นั่นก็คือ การมีวินัยที่เคร่งครัดยิ่งขึ้น ดังนั้น “อิสรภาพกับวินัยซึ่งคู่กัน เหมือนกับเป็นสิ่งตรงข้ามกันนั้น แท้จริงเป็นของคู่กัน ทั้งจำเป็นจะต้องใช้ควบคู่กันเพื่อให้ควบคุมกันอยู่เสมอ มิฉะนั้น จะหวังผลที่ดีอันพึงประสงค์ไม่ได้” (๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๐)

แม้การมีวินัยจะต้องเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในตัวของมันเอง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า การใช้วินัยในเรื่องผิดๆ ก็เกิดขึ้นได้ แต่ไม่เป็นประโยชน์สำหรับส่วนรวม กล่าวคือ การมีวินัยนั้น “ก็ต้องไม่ใช่วินัยเพื่อตน เพื่อหมู่คณะของตนเท่านั้น ต้องเป็นวินัยเพื่อคนทุกคน เพื่อคนส่วนใหญ่ เป็นวินัยที่ถูกต้อง ที่เป็นการสร้างสรรค์” (๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๖) วินัยที่บุคคลต้องมีจึงเป็นวินัยที่มีคุณภาพ ความละเอียดอ่อนของประเด็นเหล่านี้ในส่วนที่เกี่ยวกับวินัยจะหาอ่านได้จากที่อื่นไม่ได้นอกจากในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่พลสภานิกทรไทยในโอกาสต่างๆ

๒. วิธีการทำความดี

นอกจากการพระราชทานพระบรมราโชวาทในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณธรรมต่างๆที่บุคคลพึงมีประจำตัว เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม และเป็นคนดีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานข้อสังเกตต่างๆที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งยวดสำหรับการทำตัวให้เป็นคนดี โดยการทำ ความดี ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาข้างล่างนี้

“การทำ ความดีนั้น สำคัญที่สุดอยู่ที่ตัวเอง ผู้อื่นไม่สำคัญ และไม่มี ความจำเป็นอันใด

ที่จะต้องเป็นห่วงหรือต้องคอยเขาด้วย เมื่อได้ลงมือลงแรงกระทำแล้ว ถึงแม้จะมีใคร

ร่วมมือด้วยหรือไม่ก็ตาม ผลดีที่จำเป็นต้องเกิดขึ้นแน่นอน และยิ่งทำมากเข้านาน
เข้า
ยิ่งยื่นเข้า ผลดีก็จะยิ่งเพิ่มพูนขึ้น และแผ่ขยายกว้างออกไปทุกที่ คนที่ไม่เคยทำดี
เพราะ
เขาไม่เคยเห็นผล ก็จะได้เห็น และหันเข้ามาตามอย่าง หลักประกันสำคัญใน
การทำดี
จึงอยู่ที่ว่า แต่ละคนต้องทำใจให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวกับสิ่งแวดล้อมที่เห็นอยู่
ทราบอยู่
มากเกินไป จนเกิดความท้อถอย เมื่อใจมั่นคงแล้ว ก็ขอให้ตั้งอกตั้งใจสร้างนิमित
และคำ
นิยมใหม่ขึ้นสำหรับตัว ตามที่พิจารณาเห็นดีด้วยเหตุผลอันถูกต้องเที่ยงตรงแล้ว
แล้วมุ่ง
หน้าปฏิบัติดำเนินไปให้เต็มกำลังจนบรรลุผลสำเร็จ ในที่สุด ความดีความเจริญที่
ปรารถนา
ก็จะเกิดทวีขึ้น และจะเอาชนะความเสื่อมทรามต่างๆ ได้ไม่นานเกินรอ” (๒๐
ตุลาคม ๒๕๒๑)

ถึงกระนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนักดีว่า “การทำดีนั้นทำยาก และ
เห็นผลช้า” แต่พระองค์ก็ทรงเรียกร้องให้คนไทยทำความดีด้วยเหตุผลที่ว่า การกระทำความดีเป็น
สิ่งที่ “จำเป็นต้องทำ เพราะหาไม่ความชั่วซึ่งทำได้ง่าย จะเข้ามาแทนที่ แล้วจะพอกพูนขึ้นอย่าง
รวดเร็วโดยไม่ทันรู้สึกตัว ” (๖ สิงหาคม ๒๕๒๔) ดังนั้นเพื่อให้การทำดีซึ่งกระทำไต่ยากนี้
กระทำได้ง่ายขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“การที่บุคคลที่จะทำดีให้ได้จริง และต่อเนื่องโดยตลอดไป จะต้องอาศัยหลัก
ปฏิบัติ
ที่ถูกต้องแน่นอน ประการแรก จะต้องมีความเชื่อมั่นในความดี เห็นว่าความดี
หรือ
สุจริตธรรม ย่อมไม่ทำลายผู้ใด หากแต่ส่งเสริมให้เป็นคนให้เป็นคนสะอาด
บริสุทธิ์และ
เจริญมั่นคง เมื่อเกิดศรัทธาแน่วแน่ในความดีแล้ว ก็จะต้องตั้งกฎเกณฑ์ ตั้ง
ระเบียบให้แก้

ตนเอง สำหรับควบคุมประคับประคองให้ปฏิบัติแต่ความดี และรักษาความดีไว้
อย่าง

เหนียวแน่น ไม่ให้บกพร่องคลอนแคลน พร้อมกันนั้น ก็จะต้องพยายาม เพิก
ถอน ลด ละ

การกระทำและความคิดอันจะเป็นเหตุบั่นทอนการกระทำดีของตน ด้วยตลอดเวลา
สำคัญยิ่ง

กว่าอื่น ทุกคนจะต้องอาศัยปัญญา ความฉลาดรู้เห็นผล เป็นเครื่องตรวจสอบ
พิจารณาวินิจฉัย

การกระทำทุกความประพฤติกุศลทุกอย่างอยู่เสมอโดยไม่ ประมาท เพื่อให้ผิดพลาด
เสื่อมเสีย เมื่อ

ประกอบความดีได้โดยถูกต้อง ก็ย่อมได้รับ ประโยชน์ที่สมบูรณ์แท้จริง คือ
ประโยชน์ที่

เกื้อกูลให้มีความสุขความเจริญได้ในปัจจุบัน และยั่งยืนมั่นคงตลอดไปถึงภาย
หน้า”

(๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสริมว่า ในการทำความเข้าใจในความดีและการทำ
ความดีนั้นบุคคลพึงตระหนักด้วยว่า “ความดีที่แท้ นั้น ย่อมอยู่ที่ความสามารถปฏิบัติงานให้มี
ประสิทธิภาพ และให้ได้ผลดีจริง” และเกียรติที่พึงได้รับจากสังคม ก็ย่อมอิงฐาน
“ความสามารถปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ และให้ได้ผลดีจริงๆ” เช่นกัน (๖ มีนาคม ๒๕๒๓)
การทำความดีจึงไม่ได้อยู่ที่พูดว่าจะทำความดีหรือพยายามทำความดีแบบไม่ตั้งใจให้เกิดผล แต่
การกระทำที่ดีและได้ผล จึงจัดเป็นความดีที่แท้จริง

การเป็นคนดีและการทำความดี จึงจัดได้ว่าเป็นการทำตัวให้เป็น “...คนมีค่าใน
สังคม” และเป็นคนที่ “ทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีค่า” (๑ กรกฎาคม ๒๕๑๒) และการ
ลอกเลียนแบบอย่างของกระทำความดีของคนดีกล่าวได้ว่า เป็นการบูชาที่ถูกต้องที่สุด หรือจาก
พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรง “การบูชาอย่างสูงสุดนั้น คือ บูชา
ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้ดี” (๑๑ มีนาคม ๒๕๐๘)

การทำความดีทั้งหลายทั้งปวงนั้น ก็เพื่อความสุขของบุคคลผู้ทำความดี ไม่ว่า
ความสุขดังกล่าวจะมาเป็นรูปแบบใดก็ตาม หรือจากกิจกรรมประเภทใดก็ตาม ลักษณะหนึ่งของ
ความสุขเกิดจากความสำเร็จของงานที่กระทำ อันเป็นภาพสะท้อนถึงความสำเร็จของบุคคลที่

กระทำด้วย ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจหรือประนามกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีทัศนคติว่า “หลักที่จะต้องยึด คือความสำเร็จของงานโดยเฉพาะ และยิ่งลึกกว่านั้น คือความมั่นคงของสังคม ความมั่นคงของประชาชน และความมั่นคงของประเทศชาติ” (๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๖) โดยความ มั่นในกรณีหลังนี้ มีพื้นฐานจากความสำเร็จของงานที่บุคคลกระทำลงไป

๓. สรุปรวบยอด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีข้อสรุปสำหรับแนวคิดในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะในการ บริบทของการทำงานประกอบอาชีพ ในการทำกิจกรรมต่างๆ และในการใช้ชีวิตโดยทั่วไปว่า ความสำเร็จจะบังเกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นได้ใช้ “การปฏิบัติการวางตัวอย่างเป็นกลาง “ ดังปรากฏใน พระราชดำรัสซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

“ในการปฏิบัติทั้งปวง ทั้งงานที่เป็นภาระทางโลก ทั้งงานที่เป็นการค้นหาความ
จริงในทางธรรม

ถ้าบุคคล ความระมัดระวังตั้งใจปฏิบัติให้เป็นกลาง โดยใช้กำลังกาย กำลังใจและ
กำลังความ

เพียรให้เหมาะสมกับงาน และกระทำโดยถูกต้องเที่ยงตรงพร้อมด้วย
สติสัมปชัญญะ ไม่ให้เจือ

ปนด้วยอคติทั้งสามประการแล้ว บุคคลก็ได้รับแต่ผลสำเร็จอันเลิศ ซึ่ง
ประกอบด้วย ความสงบ

สะอาด และสว่าง ที่สว่างนั้น คือมีปัญญารู้เหตุรู้ผล รู้ผิดชอบชั่วดีโดยกระจ่าง
ชัด เพราะมี

ใจที่เป็นอิสระพ้นอำนาจครอบงำของอคติที่ว่าสะอาดนั้น คือไม่มีความทุจริตทั้งใน
กายวาจาใจ

มาเกลือกกลั้ว เพราะเห็นจริงชัดในกุศลและอกุศล ที่ว่าสงบนั้น คือเมื่อไม่
ประพฤติทุจริตทุกๆ

ทางแล้ว ความเดือดร้อนวุ่นวายจากบาปทุจริตก็ไม่เข้ามาแผ้วพาล คนที่ประพฤติ
ปฏิบัติตน

ปฏิบัติงานเป็นสายกลาง จึงประสบความสุขความร่มเย็นแต่ฝ่ายเดียว” (๑๕-๑๗
ธันวาคม ๒๕๒๑)

นั่นคือการปฏิบัติตามแนวมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธศาสนา เป็นวิถี “การดำเนินชีวิต
ได้อย่างดีที่สุด”

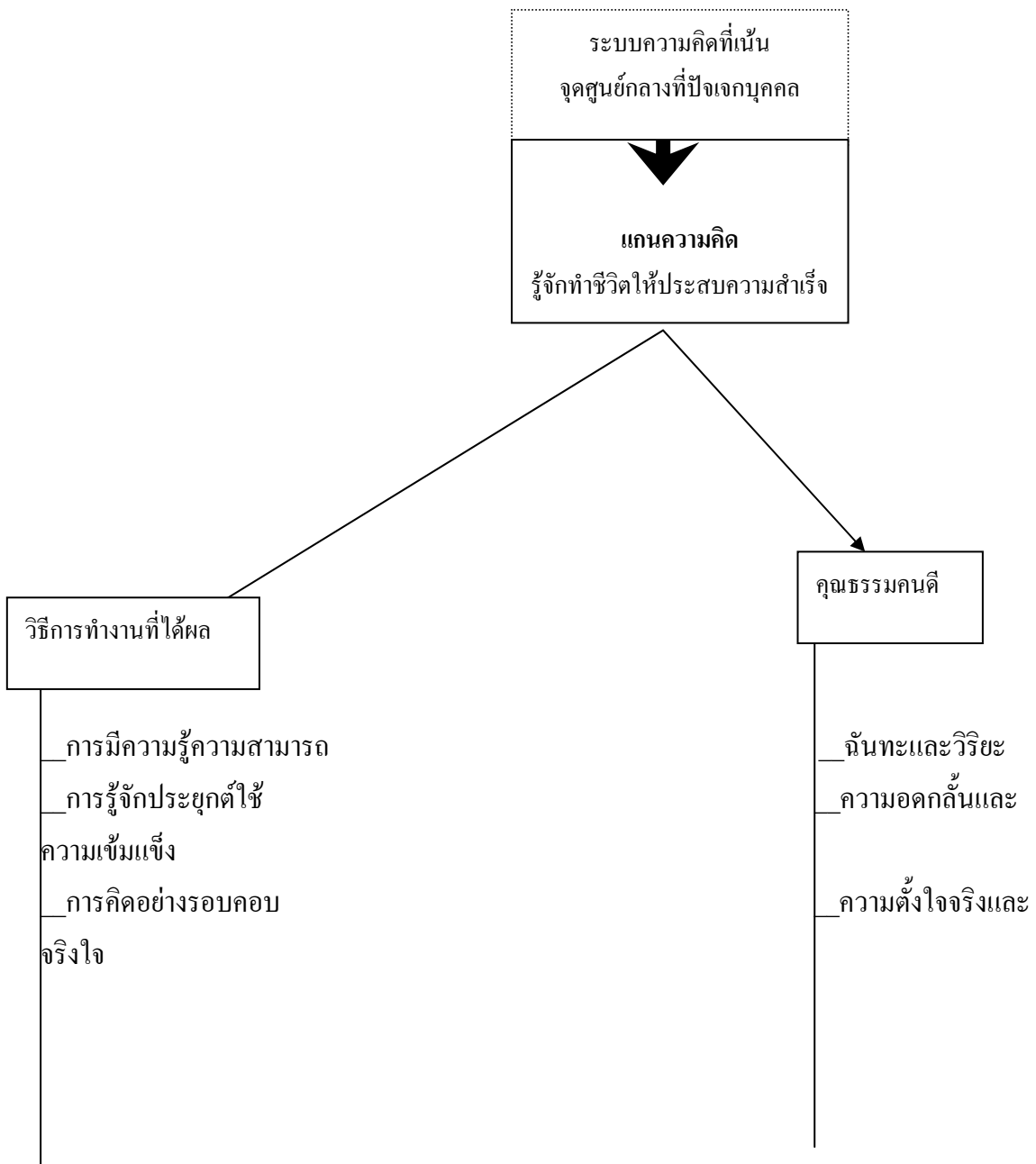
คุณสมบัติของการเป็นคนดีและการทำงานให้สำเร็จผลที่เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งแก่ตัวผู้ทำงานเอง และแก่ผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน และเป็นผู้ที่ได้รับผลพวงอันเกิดจากงานนั้นๆ เป็นคุณสมบัติร่วมกันและควบคู่กัน และเสริมหนุนกันและกัน คุณธรรมการเป็นคนดี มีเจตนาธรรม เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ในสังคมด้วยความสุข โดยการทำตัวที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและผู้อื่น ด้วยการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ชอบสิ่งที่ดีงาม นอกจากจะไม่เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น เพื่อประโยชน์ส่วนตนแล้ว ยังสามารถที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งต่างๆ ที่เป็นของตนเองเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม การทำตัวในลักษณะเช่นนี้ย่อมมีส่วนมีส่วนสำคัญในการเกื้อกูลการทำงานของบุคคลซึ่งโดยปกติวิสัยแล้วก็เป็นการทำงานที่ได้ผล และคุณสมบัติเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง ก็เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมในลักษณะที่ถูกที่ควร คุณสมบัติทั้งสองชุดนี้จึงเกี่ยวเนื่องกันและกันและเป็นคุณสมบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบาทสมเด็จพระบรมราโชวาทพร้อมๆกันไปและอย่างสม่ำเสมอแก่ผู้ที่จบการศึกษาเป็นบัณฑิตใหม่ (ที่เข้ารับพระราชนิพนธ์จากพระหัตถ์ของพระเจ้าอยู่หัว) และผู้เข้าเฝ้าในโอกาสต่างๆ

แผนภาพที่ ๔ สรุปลักษณะประกอบหลังในระบบความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ซึ่งมุ่งเน้นจุดศูนย์กลางที่ปัจเจกบุคคล

แผนภาพที่ ๔

องค์ประกอบของระบบความคิดในเรื่องคุณภาพบุคคลที่เน้นจุดศูนย์กลางที่ปัจเจกบุคคล

__การมีปัญญา

ยุดิธรรม

__การมีสติและความสงบสำรวม

ความเสียสละ

__การมีความจริงใจและตั้งใจ

เพียงกัน

__การมีวินัย

ความกตัญญู

__การรู้จักประสานผู้อื่น

__การรู้จักสร้างสรรค์และการพัฒนา

__การมีแผนการทำงาน

__ความถูกต้อง

__ความเมตตาและ

__ความสามัคคีพร้อม

__ความสุจริตและ

__วินัย